

תולדות עם ישראל

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	שאלות תלויות קטע	—	(26x1)	—	26 נקודות	
פרק שני	—	שאלות נושאים — סוגיות נבחרות	{	(18x3)	—	54 נקודות	
		בתולדות עם ישראל					
פרק שלישי	—	שאלות קצרות על מושג מתוכנית הלימודים כולה	{	(5x4)	—	20 נקודות	
				סה"כ	—	100 נקודות	

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (26 נקודות)

בחר שאלה אחת מן השאלות 1-2, וענה על כל הסעיפים בשאלה שבחרת (26 נקודות).

1. לפניך שני קטעי מקור המייצגים תגובות של יהודי גרמניה על המדיניות של גרמניה בשנות השלושים: קטע ממאמרו של עיתונאי יהודי וקטע מדבריו של רב מדיסלדורף. עיין בשניהם, וענה על שלושת הסעיפים א-ג שאחריהם.

קטע א

1 באפריל 1933 ייחשב ליום חשוב בתולדות יהודי גרמניה ואף בתולדות העם היהודי כולו [...] יום זה יכול להיות יום של התעוררות ותחייה יהודית, אם היהודים ירצו בכך [...].

היהדות המותקפת חייבת להגיע לידי תודעה עצמית. [...] היום מאשימים אותנו כי בגדנו בעם הגרמני. העיתונות הנאצית מכנה אותנו "אויבי האומה" ואנו חסרי אונים מול האשמה זו. אין זו אמת שהיהודים בגדו בגרמניה. אם בגדו במשהו, הרי בגדו בעצמם, ביהדותם. מאחר שהיהודי לא נשא באווה את יהדותו כלפי חוץ, מאחר שהתחמק מהבעיה היהודית, הוא נעשה בכך שותף לאשמת השפלת היהדות. עם כל המרירות הממלאת אותנו למקרא קריאות החרם הנאצי והאשמות חסרות שחר, הרי על דבר אחד אנו יכולים להודות לוועדת החרם. בסעיף 3 של ההנחיות [לביצוע החרם] נאמר: "הכוונה היא כמובן לחנויות הנמצאות בידיהם של בני הגזע היהודי. לדת אין כל חשיבות. אנשי העסקים, בין שהמירו את דתם בין שפרשו מן היהדות, נחשבים אף הם יהודים, לפי רוח הוראה זו". זוהי תזכורת לכל הבוגדים ביהדות. כל הפורש מהציבור כדי לשפר את מצבו האישי, לא יקבל שכר על בגידתו. בנקיטת עמדה זו [של הנאצים] נגד המתכחשים ליהדות, יש משום תחילת הבהרה. [בעיני הנאצים] היהודי המתכחש ליהדותו אינו אזרח טוב יותר מאזרח המודה בה בגלוי. ההתכחשות היא חרפה, אך כל עוד הסביבה נתנה על כך פרס, נראתה כיתרון. אולם היום שוב אין בכך יתרון. ליהודי ניתן סימן ליהדותו – הוא מקבל את הטלאי הצהוב. העובדה שהנהלת החרם הורתה לתלות על החנויות המוחרמות שלטים ובהם טלאי צהוב על רקע שחור היא סמל בעל משמעות רבה. תקנה זו נועדה לגנאי ולביזיון. אך אנו נקבלנה וברצוננו להופכה לאות של כבוד.

(מעובד על פי ולטש, ר' [תשל"ח]. שאוהו בגאון, את הטלאי הצהוב. בתוך ארד, י' ואחרים [עורכים],

השוואה בתיעוד — מבחר תעודות על חורבן יהודי גרמניה, אוסטריה, פולין וברית המועצות, ירושלים: יד ושם, עמ' 47-48)

קטע ב

ב־10 בנובמבר 1938 ("ליל הבדולח") הונחתה מכת מוות על הקהילה היהודית בדיסלדורף. מִיד כשהתאפשר הדבר חזרו האנשים להתפלל בבתי הכנסת. ספרי הקודש שהיו בארון הקודש נשרפו כולם, אולם כמה ספרי קודש שהיו בבעלות אדם פרטי נתרמו לבית הכנסת ואִפשרו לחדש את התפילה. צורך השעה החזיר את בית התפילה שנות דור אחורה. הוציאו את האורגן... השפה הגרמנית נעלמה מהיכל התפילה... יש תחושה שרדיפות היהודים בכלל ופוגרום זה בפרט החזירו רבים מן היהודים אל חיק היהדות. בית הכנסת חזר במידה רבה למשמעותו המקורית [...].

(מעובד על פי דיווחו של רב מדיסלדורף [תשנ"ח]. "ליל הבדולח". "על סדר היום". משנאה ומשרד החינוך התרבות והספורט, עמ' 20)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

- א.** העיתונאי היהודי ר' ולטש פרסם את מאמרו "שאוהו בגאון, את הטלאי הצהוב" בעקבות אירוע שהתרחש ב־1 באפריל 1933.
- על פי מה שלמדת, הצג אירוע זה. (8 נקודות)
- ב.** לדעת מחבר קטע א, מהי הבגידה של יהודי גרמניה?
- הסבר מדוע לדעתו 1 באפריל "יכול להיות יום של התעוררות ותחייה יהודית, אם היהודים ירצו בכך".
- (10 נקודות)
- ג.** על פי קטע ב, הסבר כיצד באו לידי ביטוי ההתעוררות והתחייה היהודית אחרי "ליל הבדולח", על פי דיווחו של הרב מדיסלדורף. (8 נקודות)

2.

לפניך שלושה קטעי מקור העוסקים בחינוך הילדים ביישובי העולים לאחר הקמת המדינה. עיין בהם, וענה על שלושת הסעיפים א-ג שאחריהם.

קטע א

"חבר פעילי המחנה התורתי" ["חבר הפעילים"] נוסד עם קום המדינה [על ידי בחורי ישיבות, שנענו לקריאתו של הרב כהנמן] כאשר מאות אלפי עולים מכל תפוצות הגולה הגיעו לארץ, ובד בבד עם בעיות הקליטה נוצרה גם בעיית הקליטה הרוחנית של המבוגרים והנוער. חבר הפעילים קיבל עליו את העול [...] להביא את דבר התורה לעולים החדשים [...]. המטרה הייתה לקשור קשרים הדוקים עם רבבות העולים החדשים [...] לעמוד על משמר החינוך והצרכים הדתיים במאות המושבים והעיירות בארץ ולשכנע את העולים להעביר את ילדיהם לבתי ספר דתיים. (מעובד על פי קראוס, נ' [עורך]. [תשכ"ב]. השנתון הדתי האנציקלופדי. עמ' 206)

קטע ב

עולי תימן החלו לכתוב מכתבים, לארגן מחאות ולערוך הפגנות נגד החינוך האחיד ונגד אי-אספקת שירותי דת אחרים (שרר אז מחסור בבתי כנסת, במקוואות, ועוד). עיקר ההתקוממות הייתה נגד אנשי מחלקת התרבות. הלחץ הציבורי גבר כשמחאות העולים מתימן קיבלו הד ציבורי בארץ, ומסתיו 1949 החלו להתפרסם כמעט מדי יום ביומו בעיתונות הדתית. הזעם על הכפייה האנטי דתית החל להתפשט במהירות בעולם היהודי, בעיקר באירופה ובארצות הברית, והתחילו להישמע איומים כי הדבר יפגע בתדמיתה הדמוקרטית של המדינה שאך קמה ובמשענתה הכלכלית. התגובה הזועמת של יהודים בגולה הזהדה בארץ בחזקה, אולם שיאם של הלחצים התרחש מבית. חבר הכנסת דוד צבי פנקס [...] הגיש בכנסת שאילתה חריפה ביותר, והיא זכתה לגיבוי המפלגות הדתיות כולן [...].

(מעובד על פי צמרת, צ' [1997]. עלי גשר צר – החינוך בישראל בשנות המדינה הראשונות. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון, עמ' 147-148)

(שים לב: הקטע השלישי וסעיפי השאלה בעמוד הבא.)

קטע ג

בשלהי שנות הארבעים נשלחו למושב עמקא עשרות משפחות של עולים מתימן, זמן קצר ביותר אחרי שהגיעו ארצה. [...] תנועת המושבים שלחה שליח מיוחד לנהל את המושב [...].

כאשר התארגנה במושב קבוצה שתבעה לפתוח בית ספר של אגודת ישראל, נלחם השליח המיוחד בתביעה זו בתוקף. הוא גייס את כל מערכות ההסתדרות כדי להתנכל לאותם אנשי המושב שרצו חינוך חרדי: מנעו מהם גישה לצרכנייה, לקופת חולים, לבנק הפועלים, ועוד. קבוצת העולים מתימן המשיכה לעמוד בתוקף על דרישתה לחינוך דתי, וסופה שהוצאה מן המושב. אחרי כמה שבועות הגיע המאבק בעמקא לדיון בכנסת. בן-גוריון היה צריך להשיב לחבר הכנסת לווינשטיין מאגודת ישראל, שייצג את העמדה של תומכי החינוך החרדי [...]. בדיון סגור [...] הזהיר בן-גוריון את חבריו במפא"י [מפלגת השלטון], ודומה כי בכך ראה את הנולד: "אני אומר כי השלטון ילקח מאיתנו אם נשתמש בו כך [...] זה חמס – ניצול חולשה של אדם – זה בכל אופן אם לא יחריב את מדינת ישראל הרי יהרוס את האפשרות של הגמוניה [שליטה] של פועלי ארץ-ישראל במדינה".

(מעובד על פי צמרת, צ' [1997]. עלי גשר צר – החינוך בישראל בשנות המדינה הראשונות. שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון, עמ' 154-155)

- א. כתוב מה משותף למאבק המתואר בשלוש הקטעים.
- הצג את ההבדל בין המאבק המתואר בקטעים ב-ר-ג ובין המאבק המתואר בקטע א. (10 נקודות)
- ב. על פי מה שלמדת, תאר את המשבר שהתפתח לאחר שהתפרסמה ברבים המגמה להעביר את ילדי העולים על דתם. (10 נקודות)
- ג. בחר באחד מן הקטעים האלה, וכתוב איזה ערך לחיים אפשר ללמוד ממנו. בסס את דברך על הקטע. (6 נקודות)

פרק שני (54 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-6 (לכל שאלה – 18 נקודות).

3. תנועת החסידות

- א.** ציין והסבר ארבעה עקרונות של תנועת החסידות. (6 נקודות)
- ב.** תאר שתיים מפעולותיו של הבעל שם טוב (הבעש"ט): פעולה אחת לחיזוק המצב הרוחני של היהודים בפולין ופעולה אחת לחיזוק המצב הכלכלי-חברתי שלהם. (6 נקודות)
- ג.** תאר שלוש מפעולותיו של בעל התניא למען היהודים. (6 נקודות)

4. התפתחות עולם התורה מן המאה ה-18 עד המאה ה-20

לפניך שמות של ארבעה ראשי ישיבות: ר' חיים מוולוז'ין, החת"ם סופר, המהר"ם שפירא מלובלין, ר' יוסף שלמה כהנמן. בחר בשלושה מראשי הישיבות, ובנוגע לכל אחד מהם כתוב את שם הישיבה שעמד בראשה, תאר אירוע חשוב בתולדות הישיבה או מאפיין מרכזי שלה, והצג פעולה נוספת של ראש הישיבה. (18 נקודות)

5. תנועת ההשכלה בקרב יהודי ארצות האסלאם

- א.** הסבר מה אפיין את החינוך בבתי הספר של רשת אליאנס, הצג שתי סיבות להסכמה של רוב היהודים בארצות האסלאם לשלוח את ילדיהם להתחנך ברשת אליאנס, וציין שתי מדינות בארצות האסלאם שתנועת ההשכלה חדרה אליהן. (12 נקודות)
- ב.** תאר את פעילותו של אחד מגדולי ישראל בארצות האסלאם נגד השפעת אליאנס ולמען חיזוק החינוך התורני. (6 נקודות)

6. יהודי ארצות הברית

- א.** תאר את קשיי הקליטה של המהגרים היהודים בארצות הברית בשנים 1881-1914: שני קשיים בתחום החברתי-כלכלי ושני קשיים בתחום הרוחני (סך הכול – ארבעה קשיים). (8 נקודות)
- ב.** לאחר מלחמת העולם השנייה חלה התפתחות רבה בעולם התורה בארצות הברית. ציין שניים מגדולי התורה שפעלו בארצות הברית בתקופה זו, ותאר שתי פעולות שעשה כל אחד מהם למען חיזוק עולם התורה בארצות הברית אך בארץ-ישראל (סך הכול – ארבע פעולות). (10 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

ענה על ארבע מן השאלות 7-11 (לכל שאלה – 5 נקודות).

7. כתוב על שכונה אחת שהוקמה בירושלים ביוזמת משה מונטיפיורי, וציין שתי פעולות נוספות שעשה למען יהודי העיר.
8. תאר את הרקע להקמתו של בית הספר "בית יעקב" על ידי שרה שנירר, וציין שמות של שני רבנים שתמכו בה בתחילת הדרך.
9. הצג את התוכן של הצהרת בלפור, וכתוב תגובה אחת על הצהרה זו.
10. ציין את הארצות שמהן הגיעו העולים בעלייה החמישית. הצג שני קשיים של העולים, וציין שם של יישוב אן מפעל שהוקם בתקופה זו.
11. מתי הוקם אש"ף? הצג שלושה סעיפים מתוך האמנה הפלסטינית.

בהצלחה!